

K otázce „krize hodnot“ [1991]

Několik připomínek k podkladu „Hledání lidských hodnot pro XXI. století“

01

„Rozvoj“, který „ohrožuje a ničí své předpoklady“, není rozvojem, nýbrž úpadkem (byť třeba jen začínajícím a zatím málo nápadným). Rozpor tedy nelze interpretovat jako rozpor mezi potřebami dnes žijících a příštích generací, nýbrž jako rozpor mezi našimi nároky, které vznášíme a dokonce snad považujeme za „samozřejmé“ a „oprávněné“, a mezi nároky vskutku oprávněnými, protože založenými na odpovědích na skutečné (pravé) dějinné i osobní výzvy, nám adresované. (Lze ostatně poukázat na to, že sám dokument mluví o nároku 3.)

02

Proto by bylo věcnější mluvit o krizi našich nároků, spíše než o krizi hodnot. To úzce souvisí se samotným pojetím „hodnot“. Hodnoty nejsou nic daného; to lze interpretovat dvojitým způsobem. Buď je subjektivizujeme a tak převádíme na iluze (falešné vědomí) nebo na svou (ničím leč danostmi) neomezovanou vůli. Anebo je budeme chápat jako platné a závazné, aniž bychom je však objektivovali, zpředměťovali, tj. považovali za nějaká daná jsoucna. Abychom se vyhnuli této víceznačnosti, bude lépe hovořit o nárocích.

03

Pak přestává mít smysl mluvit o krizi hodnot, neboť jde ve skutečnosti o krizi hodnocení. Neselhávají hodnoty, ale selháváme my sami ve svém hodnocení. Nejde o problematičnost či omezenost hodnot, ale o problematičnost či omezenost našeho hodnocení. Skutečným problémem není znehodnocení resp. odhodnocení hodnot, ale problematičnost našeho způsobu hodnocení.

04

Podklad je v řadě bodů rozporný. Např. na jedné straně mluví o tom, že naše hodnoty (správně by bylo: naše hodnocení) selhávají v rovině instrumentálních vztahů k přírodě (3), na druhé straně se konzumnímu způsobu života vytýká, že je ve smrtelném rozporu s řádem přírody. Ve skutečnosti je konzumní způsob života právě přírodním a přirozeným způsobem, pro člověka (jakožto „nepřirozené zvíře“) ovšem nepřirozeným, ale umožněným právě instrumentálním využíváním a zneužíváním přírody.

05

Vidět perspektivu v přizpůsobování společnosti a její kultury přírodě (6) je ovšem velmi zpozdilé, neboť kultura svou podstatou, svým bytostným charakterem znamená emancipaci, osvobození z pout přírody a přírodnosti. Odvozovat kulturu z přírody nelze, byl by to absurdní krok zpět, kdyby to vůbec bylo možné (a možné to není). Jedinou opravdovou a perspektivní možností je promyšlenější kultivace přírody.

06

Člověk se stával až i stal člověkem tím, že postupně kultivoval tu část přírody, již je on sám resp. jeho tělo (a především jeho FYSIS, což by ovšem vyžadovalo podrobnější výklad). Toho dosahoval tak, že

zároveň musel kultivovat své osvětí, kus světa kolem sebe, neboť člověk nemůže měnit sebe, aniž mění svět kolem sebe. Jakmile by se začal připodobňovat přírodě, začal by se odcizovat svému lidství. To ovšem by neznamenal návrat k přírodě, neboť takový návrat by neumožnil člověku, aby se stal opět přírodním tvorem, zvířetem, ale musel by se stát něčím mnohem horším než jakékoliv zvíře.

07

Proto nelze lidskou kulturu chápat jako především závislou na přírodě (pokud pod „závislostí“ nemáme na mysli, že přírodu nelze ani v rámci kultivace jen „konstruovat“), nýbrž i jako kultivovanou přírodu. Naším lidským programem musí být proto kultivace přírody podle lidských, tj. rozumných, promyšlených a odpovědných měřítek a hledisek, ale v žádném případě renaturace kultury resp. člověka.

08

Chybou podkladu je redukováná a redukcionistická interpretace dosavadní kultury jako „zatlačování a likvidace přírody“. Od nejdávnějších dob můžeme sledovat, jak člověk denaturuje přírodu šlechtěním rostlin a zvířat i jejich zkulturněním a domestikací. V tomto trendu může člověk jenom pokračovat, ale zpátky už nemůže, nemá-li rezignovat na své lidství, na své lidské poslání. Jeho odpovědnost může spočívat jenom v tom, že postupně bude opatrně, ale cílevědomě a promyšleně měnit tuto planetu v zahradu někde v anglickou, někde ve francouzskou, někde v japonskou. A může si dokonce dopřát ponechat na Zemi jakési rezervace, blížící se „původní“ přírodě. Ale i tuto „původní“ přírodu musí uměle pěstovat a ochraňovat.

09

Vypočtení několika hodnot, významných pro příští chování lidí (jednotlivců i společností) je krajně chudé a zejména nereprezentativní svou skladbou (8: lidské zdraví, lidská důstojnost, stabilita a rozmanitost pozemské přírody). Mluvit za těchto okolností o „mravní dimenzi“ ekologické politiky je poněkud nadnesené. Problém musí být postaven lépe a především podstatněji.

10

To musí mít své důsledky i pro pojetí lidských práv na životní prostředí (11). Samo pojetí lidských práv se musí podstatně proměnit. Tak jako Rádl řekl o pravdě, že my nemáme ji, ale ona nás, platí, že ne člověk má práva, ale práva mají člověka, tj. vládnou člověku a jsou tu dříve než on, takže člověk se do nich rodí. Jinak nemůžeme objasnit odpovědnost za práva generací, které se ještě nenarodily.

7. 4. 1991